

УДК 368.01

Кравчук Г. В.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИКАТИВНОСТІ СТРАХОВИХ ВИПЛАТ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

У статті досліджено особливості формування загального концепту розвитку страхового ринку України. Встановлено, що збільшення страхового потенціалу сприяє підвищенню рівня відповідальності страховиків перед страхувальниками за надання якісних страхових послуг та забезпечує високий рівень їх супроводження. З'ясовано, що контроль за якістю супроводження страхової послуги відображається у сервісі страхового відшкодування, що є найбільш складним у відносинах між страховиком та страхувальником. Визначено, що зацікавленість страхувальника в компенсуванні збитків та зниження рівня страхових виплат як пріоритету страховика формують апріорне протистояння та зниження його зацікавленості в отриманні страхових послуг у подальшому.

Обґрунтовано, що зміни в показниках рівня страхових виплат та розмірів страхового відшкодування сприяють підвищенню рівня якості страхового сервісу та збільшенню надходжень страхових премій.

Ключові слова: страхові виплати (відшкодування); рівень страхових виплат; чисті страхові виплати; валові страхові виплати; страхові премії.

Постановка проблеми. Останніми роками відбулися значні зміни у структурі формування страхових премій на страховому ринку України, що пов'язано з низкою фінансово-економічних процесів, зокрема значне зниження обсягів кредитування, реформування медичної системи, підвищення рівня оплати праці і, як наслідок, вартості послуг, девальвація гривні, розвиток інфляційних процесів. Усі ці фактори у сукупності призвели до деформації страхового портфеля страховиків. Виходячи зі зміни структури страхового портфеля автоматично відбувається зміна у рівні та структурі страхових виплат, оскільки частота настання страхового випадку залежить від питомої ваги конкретної страхової послуги у страховому портфелі. Безперечно, що кожен страховик намагається оптимізувати структуру страхового портфеля в напрямку підвищення питомої ваги низько виплатних страхових послуг, але зацікавленість споживачів, навпаки, збільшується до укладання договорів страхування за найбільш

ризиковими видами страхування, з метою передати ризик страховику. Саме ці обставини, що зумовлюють зміни індикаторів здійснення страхових виплат, потребують вивчення та здійснення дослідження передумов, що на них впливають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багаторічні дослідження у сфері функціонування всіх аспектів страхового ринку здійснювали такі провідні вчені, як: О. О. Гаманкова, В. В. Волкова, В. П. Онищенко, С. С. Осадець, А. А. Супрун, В. В. Турко, Н. Ю. Якимчук [3–8] та інші вчені. Значна кількість проведених досліджень у цій сфері, безумовно, розкриває специфіку функціонування страхового ринку через формування страхових премій і здійснення страхових виплат, але враховуючи постійну зміну навколишнього та внутрішнього середовища страхового ринку всі ці процеси знаходяться у стані постійної деформації і вимагають адаптації цих змін. Тому дослідження індикаторів страхових виплат за видами страхування вимагає подальшого аналітичного дослідження та розвитку.

Формулювання цілей статті передбачає проведення системного і структурного вивчення індикаторів страхових виплат за останні роки на страховому ринку України з акцентом на проблемність формування заходів оптимізації розмірів страхових відшкодувань.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення специфіки формування індикаторів страхових виплат необхідним є з'ясування сутності категорії «страхова виплата». Виходячи з положень, визначених у Законі України «Про страхування», існують дві категорії, які використовуються для визначення процедури страхових виплат. Закон України визначає страхову виплату як грошову суму, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування у разі настання страхового випадку, а страхове відшкодування як страхову виплату, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності у разі настання страхового випадку, тобто страхова виплата є елементом страхового відшкодування. Виходячи з цього категорія страхового відшкодування поглинає категорію страхових виплат і є більш місткою за змістом.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про страхування» [1] здійснення страхових виплат і виплата страхового відшкодування проводиться страховиком згідно з договором страхування на підставі заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком. Терміни для написання та подання заяви (додатків, довідок до неї) визначаються умовами договору із врахуваннями специфіки його укладання. Також відповідно до статті 26 цього Закону [1] страховик може відмовити у здійсненні страхової виплати або страхового відшкодування за таких обставин: навмисні дії страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, спрямовані на настання страхового випадку; вчинення умисного злочину, що призвів до страхового випадку; подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про предмет договору страхування або про факт настання страхового випадку; отримання страхувальником повного відшкодування збитків за майновим страхуванням від особи, винної у їх заподіянні; несвоєчасне повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на це причин або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків. Виходячи з норм ст. 26 [1] страховик намагається максимально об'єктивно здійснювати перевірку всіх страхових випадків для недопущення фактів шахрайства та нанесення збитків.

Водночас страховики намагаються оперативно здійснювати огляд об'єктів страхування, за якими відбувся страховий випадок, для здійснення якісного сервісу за наданою страховою послугою, щоб виконати всі умови договору, підвищити конкурентоспроможність своєї страхової компанії і зацікавити страхувальника збільшити кількість застрахованих об'єктів у цій компанії.

Останніми роками, зважаючи на низку факторів, відбувається розбалансування між темпами приросту страхових премій і страхових виплат, що приводить до збільшення рівня виплат. За даними Нацкомфінпослуг [2], за 9 місяців 2016–2018 рр. відбувається збільшення рівня валових та чистих страхових виплат

(табл. 1). Так, за 9 місяців 2016 р. розмір валових страхових виплат становив 6 271,3 млн грн при 6 046,3 млн грн чистих страхових виплат, тобто частка страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами, становила 225 млн грн або 3,59 % від загального розміру валових страхових виплат.

Таблиця 1

*Динаміка зміни страхових виплат за 9 місяців
2016–2018 рр., млн грн*

Виплати	2016	2017	2018	Темп приросту ланцюговий, %	
Валові страхові виплати	6 271,3	7 375,1	8 754,8	17,6	18,7
Чисті страхові виплати	6 046,3	7 157,4	8 467,0	6,1	18,3

За результатами діяльності за 9 місяців 2017 р. відбувається зростання валових страхових виплат до 7 375,1 млн грн, що відповідає приросту на 17,6 % або 1 103,8 млн грн порівняно з попереднім періодом, чисті страхові виплати збільшуються на 1 111,1 млн грн або на 6,1 % та становлять 7 157,4 млн грн. Рівень компенсованих страхових виплат становить 217,7 млн грн або 2,95 % проти значення 2016 р.

2018 р. свідчить про подальше збільшення розміру страхових виплат як валових, так і чистих. Розмір валових страхових виплат за 9 місяців 2018 р. становив 8 754,8 млн грн або приріс на 1 379,7 млн грн, що становить 18,7 %, чистих відповідно на 1 309,6 млн грн або 18,3 %. При цьому рівень компенсованих страхових виплат за 9 місців 2018 р. становив 287,8 млн грн або 3,29 %.

Негативною тенденцією є щорічне збільшення рівня валових та чистих страхових премій, але при фактично однаковому рівні компенсування страхових виплат перестраховиками. Причинами збільшення рівня виплат є сукупність факторів, до яких належать: збільшення вартості витратних матеріалів на відновлення об'єктів страхування, збільшення вартості калькуляції відновлюваних робіт та матеріалів на автотранспортні засоби у системі Audatex за рахунок девальвації гривні, збільшення частоти обставин непереборної сили, таких як: повені, снігопади та інший негативний вплив природних явищ. Ці фактори впливають на різні види страхування з різною частотою та розмірами збитків, що відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Структура чистих страхових виплат за видами страхування за 9 місяців 2016–2018 рр.

Види страхування	2016	2017	2018	Темп зміни страхових виплат ланцюговий, %	
Страхування життя	4,9	5,8	6,3	0,9	0,5
Добровільне особисте страхування	20,2	21,4	21,9	1,2	0,5
Добровільне майнове страхування	52,9	49,2	48,5	-3,7	-0,7
Добровільне страхування відповідальності	1,1	0,9	0,7	-0,2	-0,2
Недержавне обов'язкове страхування	20,9	22,8	22,5	1,9	-0,3
Всього	100	100	100		

Найбільша питома вага у структурі виплат належить добровільному майновому страхуванню, її розмір коливається від 52,9 % за 9 місяців 2016 р. до 49,2 % за 9 місяців 2017 р. та 48,5 % за аналогічний період 2018 р. Такі зміни свідчать про зниження питомої ваги виплат цього виду страхування на 3,7 % та 0,7 % за відповідні періоди. Лідерство добровільного майнового страхування пояснюється широким спектром страхових послуг, що входять до складу цього виду страхування, зокрема, до нього належить страхування залізничного, наземного, повітряного, водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту); страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ; страхування майна іншого, ніж вище перелічені види. Друге місце за питомою вагою виплат посідає недержавне обов'язкове страхування, на яке припадає 20,9 %, 22,8 % та 22,5 % відповідно по роках. До складу цієї групи згідно з Законом України входить 26 видів страхування з різною частотою настання страхових випадків та різними розмірами страхових сум та виплат. Третє місце посідає добровільне особисте страхування, на яке припадає від 20,2 % до 21,9 % від загального обсягу страхових виплат за досліджуваний період. Найнижчий обсяг страхових виплат становлять два види страхування: страхування життя та добровільне страхування відповідальності. Питома ва-

га виплат за цими видами страхування коливається в межах від 4,9 % до 6,3 % за страхуванням життя та від 1,1 % з тенденцією до падіння 0,7 % за добровільним страхуванням відповідальності. Одним з важливих індикаторів страхових виплат є динаміка зміни чистих страхових виплат за основними видами страхування, оскільки саме цей індикатор дає змогу отримати інформацію щодо частоти настання страхових випадків за певними видами страхування та виявити проблеми (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка зміни чистих страхових виплат за основними видами страхування за 9 місяців 2016–2018 рр., млн грн

Види страхування	2016	2017	2018	Темп приросту, %	
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»)	2 666,8	3 468,6	4 191,1	30,1	19,6
Медичне страхування	947,5	1 196,5	1 470,0	26,3	22,9
Страхування фінансових ризиків	539,4	1 185,2	1 050,4	119,7	-11,4
Страхування життя	299,1	413,6	536,8	38,3	29,8
Страхування медичних витрат	155,9	195,3	222,8	25,3	14,1
Страхування майна	93,5	193,5	397,0	107,0	105,2
Страхування кредитів	673,1	103,7	63,5	-84,6	-38,8
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	56,4	42,1	170,8	-25,4	305,7
Інші види страхування	614,6	244,6	267,6	-41,6	9,4
Всього	6 046,3	7 157,4	8 467,0	18,4	18,3

За даними таблиці видно, що за весь період дослідження максимальний рівень страхових виплат припадає на автострахування. Слід зазначити, що до складу виплат автострахування належать усі моторні види страхування, такі як КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка». Збільшення розміру виплат за цим видом страхування зумовлений збільшенням кількості договорів страхування, збільшенням частоти настання страхових випадків та підвищенням вартості відновлювальних робіт і запчастин.

Розмір виплат за автострахуванням за 9 місяців 2016 р. становив 2 666,8 млн грн, що становить 44,11 % від загального обсягу страхових виплат. За аналогічний період 2017 р. розмір страхових

виплат зростає до 3 468,6 млн грн, або на 30,1 % і становить 48,46 % від загального розміру виплат. Подальше збільшення страхових виплат за автострахуванням за 9 місяців 2018 р. призводить до абсолютного значення 4 191,1 млн грн, або перевищення на 19,6 % розміру страхових виплат попереднього періоду, або на 57,16 % розміру базового періоду дослідження та становить 49,50 % від загального розміру виплат за цей період. Медичне страхування з точки зору ризикології посідає другу позицію за розмірами виплат, що пояснюється високою вартістю медикаментів та амбулаторно-поліклінічних і діагностичних, стоматологічних послуг; послуг швидкої допомоги, мобільних пунктів по реанімації, реанімобілів; послуг з екстреної госпіталізації та збільшенням частоти захворюваності населення країни. Тому розмір страхових виплат за 9 місяців становив 947,5 млн грн, або 15,67 % від загального розміру виплат, а за наступні два роки збільшився до 1 470,0 млн грн або на 55,15 % та становив 17,36 % у загальному розмірі страхових виплат. Цей індикатор є свідченням необхідності розвитку медичного страхування за різними сегментами страхового ринку: корпоративне медичне страхування, приватне медичне страхування та медичне страхування дітей.

Наступні індикатори страхових виплат свідчать про збільшення ризику настання страхових подій за всіма видами страхування, крім страхування кредитів, що зумовлюється зниженням обсягів кредитування банками країни та, як наслідок, приводить до зниження частоти настання страхового випадку. Підвищення рівня страхових виплат за страхуванням майна пояснюється переліком ризиків, які передаються страховику, зокрема, пожежа, удар блискавки, вибух газу, уживаного для побутових потреб; вибух парових котлів, газосховищ та інших аналогічних пристроїв; страхування майна від стихійних лих; пошкодження водою. Враховуючи підвищення частоти настання стихійних лих за останні роки і значні втрати саме майна від них, перш за все, фізичні особи підвищили рівень страхування майна для отримання компенсації його вартості у разі настання страхового випадку, що, як наслідок, приводить до збільшення частоти настання страхового випадку і збільшення розміру страхових виплат, що і відображають дані за останні три періоди. Так роз-

мір виплат за страхуванням майна за 9 місяців 2016 р. становив 93,5 млн грн при збільшенні до 193,5 млн грн, тобто удвічі за аналогічний період 2017 р. та становив уже 397,0 млн грн за 9 місяців 2018 р., що перевищує у чотири рази розмір виплат за базовий період дослідження та удвічі розмір виплат за попередній період.

На мінімальному рівні виплат залишається страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, оскільки до передачі ризику за цим видом страхування передбачені відшкодування витрат на заходи з розбирання та/або переміщення будівель, споруд, обладнання на нове місце, що були виконані для рятування майна та/або з метою зменшення збитків, та витрат на прибирання зазначеної в договорі страхування території від уламків майна, яке постраждало внаслідок страхового випадку. Страхові виплати за цим видом страхування коливаються в межах від 0,93 % до 2,02 % від загального розміру страхових виплат за період, що аналізується.

Найбільш вагомим індикатором здійснення страхових виплат є рівень страхових виплат за основними видами страхування, оскільки саме цей показник зіставляє показники рівня страхових премій та страхових виплат і дозволяє зробити висновки про ймовірність настання ризику за певним видом страхування (табл. 4).

Таблиця 4

*Рівень виплат за основними видами страхування
за 9 місяців 2016–2018 рр.*

Види страхування	2016	2017	2018	Абсолютна зміна, %	
Страхування фінансових ризиків	34,3	81,5	84,0	47,2	2,5
Медичне страхування	53,9	59,1	60,0	5,2	0,9
КАСКО	47,4	51,0	51,4	3,6	0,4
ОСЦПВ	39,6	50,7	48,5	11,1	-2,2
«Зелена картка»	27,8	30,4	27,5	2,6	-2,9
Страхування медичних витрат	29,7	30,8	26,6	1,1	-4,2
Страхування життя	15,1	20,5	19,6	5,4	-0,9
Страхування кредитів	146,4	46,5	17,1	-99,9	-29,4
Страхування майна	4,9	10,1	16,5	5,2	6,4
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	4,5	3,8	11,6	-0,7	7,8
Інші види страхування	16,3	8,4	7,9	-7,9	-0,5

На підставі даних табл. 4 видно, що найбільш ризиковим видом страхування за індикатором рівня виплат стосовно страхових премій є страхування фінансових ризиків за даними 9 місяців 2018 р., оскільки 84 % від отриманих страхових премій спрямовується на здійснення страхових виплат. Медичне страхування за 9 місяців 2018 р. досягло рівня виплат 60 %, що свідчить про щорічне зростання збитковості цього виду страхування з 53,9 % за базовий період дослідження.

Лідруючі позиції за рівнем виплат в автотранспортному страхуванні посідають КАСКО та ОСЦПВ, з превалювання рівня виплат за страхуванням КАСКО, що пояснюється опціями, наявними в договорах страхування, які несуть за собою значні витрати з боку страховика у разі настання страхового випадку і формують рівень виплат 51,4 % від зібраних страхових премій.

Рівень виплат за страхуванням ОСЦПВ за останні 9 місяців знизився на 2,2 %, що пояснюється декількома факторами. Пріоритетними факторами зниження рівня страхових виплат є збільшення ціни за договорами цього виду страхування та, як наслідок, збільшення валових страхових платежів за цим видом страхування, вихід деяких страховиків із системи ПВЗ, зниження рівня оформлення ДТП Європротоколами.

Динаміка зміни рівня виплат за іншими видами страхування коливається в межах припустимих відхилень і пов'язана зі змінами структури страхового портфеля, оскільки відображує залежність між страховими преміями і частотами настання страхових випадків.

Висновки. Дослідження індикаторів страхових виплат на страховому ринку України свідчить про наявні структурні проблеми та деформацію страхового портфеля у напрямку збільшення ризику страхування. Формування якісної системи безпеки на рівні страховиків, що забезпечить належне виконання обов'язків перед страхувальниками, але виключить ймовірність шахрайства у цьому сегменті, є дуже необхідною на сучасному етапі. Система контролю за рівнем та якістю страхових виплат має базуватися на розрахунках страхових виплат кваліфікованими співробітниками, проведення перевірок страховими слідчими щодо заявлених страхових подій, утворення єдиної бази

страхувальників-шахраїв для зниження ризику функціонування страховиків. Використання якісної системи контролю за індикаторами страхових виплат дозволить підвищити довіру страхувальників до страховиків щодо виконання останніми своїх законодавчо визначених обов'язків та знизить рівень збитків для страховиків через неправомірні дії деяких страхувальників.

Список використаних джерел

1. Про страхування: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
2. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: www.dfp.gov.ua.
3. Волкова В. В. Методичні аспекти державного регулювання страхового ринку України. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/viewFile/2932/2971>.
4. Гаманкова О. О. Методи державного регулювання ринку страхових послуг. *Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць*. Вип. 10 (101). Київ: КНДЕІ, 2009. С. 71–73.
5. Онищенко Н. В. Методи регулювання ринку транспортного страхування України. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: збірник наукових праць*. Вип. 10. Київ: НАУ. 2013. С. 108–114.
6. Осадець С. С. Страхові послуги: підручник. Київ, 2007. 464 с.
7. Сафонова О. Д. Сучасний стан страхового ринку України та основні проблеми його розвитку. URL: http://C:/Users/Home/Downloads/echp_2014_1_22.pdf.
8. Турко В. В. Дослідження рівня страхових виплат та ризику їх зміни на страховому ринку України. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22877/1/52-362-367.pdf>.

Kravchuk A.,

Grand PhD in Economic Sciences, Professor,
Professor of Economics and Social Disciplines Department,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

INVESTIGATION OF INDICATIVE INSURANCE PAYMENT IN INSURANCE MARKET

The study of the dynamics of changes in insurance claims had identified a number of dependencies that correlate and display execution risk insurance for all its species. The article covers the features' formation for general concept of the insurance market in Ukraine. The growth of the insurance potential leads to increasing insurers liability level before insured for insurance services quality and a high level of support. The control of insurance support quality is reflected in the insurance service of compensation, which is the most complicated in the relationship

between the insurer and the insured, because at this stage of their economic interests diametrically do not match.

The interest of an insured in compensating losses and lowering insurance payments level as an insurer priority, forms a priori confrontation and a decrease in his interest in obtaining insurance services in the future. This study indicators of insurance reimbursement for all types of insurance allows clearly demonstrate the efficacy of the system of insurance indemnity insurers of Ukraine.

The study proved that changes in terms of insurance payments and amount of insurance refund improve the growth of insurance services quality and increase the incomes of insurance premiums. Changes in terms of insurance payments and amounts of insurance, to draw conclusions on improving the quality of insurance services during the implementation of insurance, on the one hand and increasing income premiums insurers to raise interest in risk transfer to insurers on the other. However, given the high level of insurance payments is clear increase in the cost insurance insurers, as insurance companies, business structures are formed for profit, not just to solve the social problems of the population.

Key words: *insurance refund (indemnity); level of insurance payments; net insurance payments; insurance premiums.*

References

1. The Law of Ukraine. *On Insurance*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
2. *Information about the mill and development of insurance market of Ukraine* available at: www.dfp.gov.ua.
3. Volkova, V. V. *Methodical aspects of the state regulation of the insurance market of Ukraine*, available at: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/viewFile/2932/2971>.
4. Gamankova, O. O. (2009), "Methodology of state regulation of insurance services", *Formula rinkovi v_dnosin in Ukraine, zb. sciences. prats*, Vip. 10 (101), Kyiv. pp. 71–73.
5. Onishchenko, N. V. (2013), "Methodology of regulation of the transport insurance market of Ukraine", *Problems of infrastructure efficiency: Zbirnik naukovih prats.*, Vip. 10, Kyiv. pp. 108–114.
6. Osadets, S. S. (2007), *Insured poslugi*, Pidruchnik, KNEU, Kyiv, 464 p.
7. Safonova, O. D. *The current camp of the insurance market of Ukraine and the main problems of this development*, available at: file:///C:/Users/Home/Downloads/echp_2014_1_22.pdf.
8. Turko, V. V. *Dosnizhennya pivnya insurance viplat taraziku ix zmini on insurance market of Ukraine*, available at: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22877/1/52-362-367.pdf>.